اپریل۔ مئی۔ جون 82ء

سہ ماہی

سرائیکی

بہاولپور

:ادارت:

نذیر علی شاہ۔ اسلم قریشی۔ فدائے اطہر
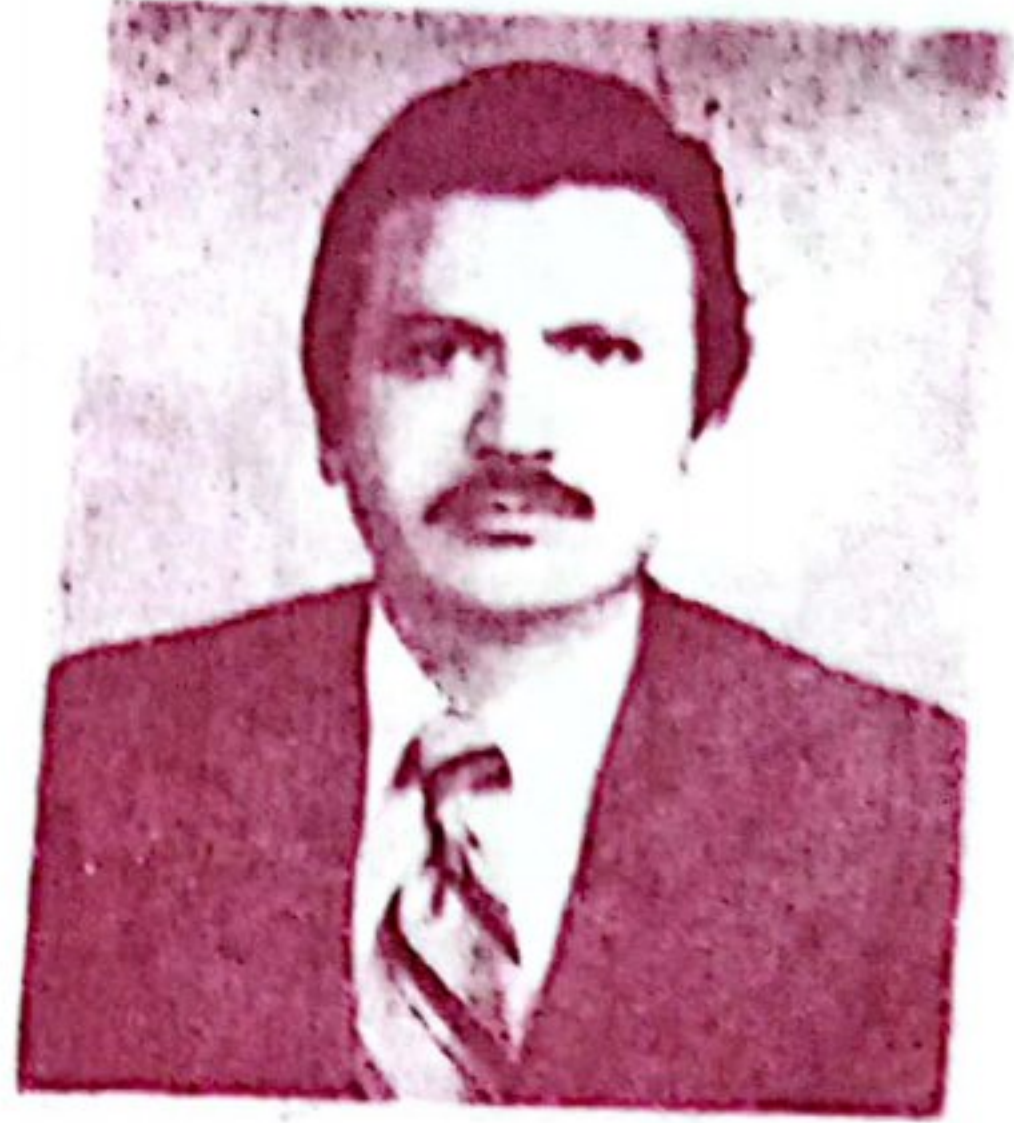
اسلم قریشی

قاسم جلال

جاذب انصاری

محمد طارق مسعود

سہ ماہی

سرائیکی

بہاولپور

سرائیکی ادبی مجلس بہاولپور

جلد ۱۷ شمارہ ۶۴ اپریل-جون ۸۲ء

ناشر-نذیر علیشاہ-پرنٹر-گردیزی پرنٹنگ پریس بہاولپور

بسم اللہ

بہاولپور ریڈیو دی رینج اچ وسݨ والے لوکاں کیتے ایہہ امر خوشی دا باعث ہے جو ایں سٹیشن تے نصراللہ خاں ناصر سوٹیں ادیب شاعر اتے باصلاحیت پروڈیوسر دی تعیناتی کر ݙتی ڳئی ہے۔ "اتھوں دے واسیاں دی اے ہک پراݨی منگ ہئی جو بہاولپور ریڈیو اسٹیشن تے کئی وی سرائیکی پروڈیوسر نہ ہووݨ سبھوں سرائیکی زبان دی اڳوہیں ہیں پئی تھیندی ئی کیوں جو سبھے سرائیکی پروگرام ایجھے پروڈیوسراں دے ذمے لئے ڳئے ہن جیڑھے ایں زبان دے جاݨو کے نیں۔ خدا دا شکر ہے جو ایں منگ کوں پورا کر ݙتا ڳئے۔ سئیں ناصر جتھاں قومی یک جہتی دے قائل ہن تے اردو نال محبت رکھیندن اتھاں سرائیکی دی اصلی قدر قیمت کنوں وی واقف ہن۔ انہاں سرائیکی زبان دی جیڑھی خدمت کیتی ہے او یقیناً تعریف جوگی ہے۔ انہاں دا ملتانوں اتھاں آوݨ سرائیکی دے حق وچ ہوں چنگا ہے نال نال اساں اسٹیشن ڈائریکٹر ہوراں کنوں وی توقع رکھیندے ہئیں جو او وی ایں پاسے اڳے کنوں ݙھیر توجہ ݙیوے تے شکریے دا موقع ݙیسن۔

(ادارہ)

سرائیکی زبان

کے معاونین کی خدمت میں راقم الحروف کا ایک

معروضہ

—— نور احمد سیال

اگر سرائیکی (قدیم ملتانی) زبان کے خیراندیش، خیرخواہ چاہیں کہ یہ علاقائی زبان بے ساکھیوں سے آزاد ہو جائے اور اپنے پاؤں پر کھڑی ہو جائے تو تمام ذی شعور، اہلِ علم و اہلِ قلم کو کسی ایسی ایک ہی رسم الخط پر متفق ہونے کی دعوت دے کر اِک ایسی بھرپور سعی کرنی چاہیئے جس سے عُقدے حل ہو جائیں اور مشکلیں ٹل جائیں ورنہ "ہر کہ آمد عمارتِ نو ساخت" کے مصداق جو کچھ ابتک ہوتا چلا آرہا ہے۔ اس کے معائنے سے آپ کسی نہ کسی نتیجے پر پہنچ سکتے ہیں۔ بشرطیکہ معقولیت کو ہاتھ سے نہ جانے دیں۔ گرنے کو تو ہر شخص کی نیت نیک ہی ہوتی ہوگی۔ مگر دیکھنا یہ پڑتا ہے کہ نتیجہ کیا برآمد ہوتا ہے۔ جگ ہنسائی سے بچنے کے لیئے اگر کوئی تدارک اِس سلسلے میں ہو سکتا ہے تو وہ نوجوانوں کی ہمت اور صحت کے بل بوتے پر ہو سکتا ہے —— اِس سال جو کام نوجوانانِ بہاولپور نے "سرائیکی ادبی مجلس" کی وساطت سے نویکلی سرائیکی اُردو لغات کو عالمِ وجود میں لانے کے سلسلے میں کر دکھایا ہے وہ قابلِ صد مُبارک باد ہے۔ اس کا پہلا حِصّہ (اب پ) دیکھ کر دل باغ باغ ہوگیا۔ راقم الحروف بھی شاید اسی اُمید پر سترہ بہتر ہو جانے کے باوجود بھی زندہ ہے کہ وہ دیکھے کہ اطہر اور اسلم جیسے پاک عزائم رکھنے والے شباب افزا سکالر بھی میدانِ عمل میں آگئے ہیں۔ اور اس زبان کی دستگیری میں مدد دے رہے ہیں۔ جو ایک نہایت ہی ناگفتہ بہ حالت میں گھسٹتی جا رہی ہے۔ یہ ٹھیک ہے کہ ہوتے ہوتے ہی کچھ ہوتا ہے۔ مگر صحیح سمت میں اگر قدم اُٹھتا رہے تو منزلِ مقصود پر پہنچنا آسان ہو جاتا ہے۔ ورنہ وہی ڈھاک کے تین پات والی بات ہے۔ لسانیات کا موضوع شاید ایک انوکھا اور نویکلا موضوع ہے۔ جسمیں زبان کو سیکھنے کے لیئے کان کو کھلا رکھنا پڑتا ہے۔ اگر آواز (صَوت) کے سُن سکنے کا ملکہ کان میں پیدا نہ ہو سکے تو زبان کا بولنا عبث ہے۔ مثلاً" ایک صاحبِ علم فرما گئے ہیں کہ سرائیکی زبان کی تہجی کیلئے اُردو حروف ہجا کے

علاوہ مخصوص حروف یہ ہیں:- ب ج ج ڈ گ گ اور ن ۔ مگر دوسرے صاحب جو اس وقت سرائیکی ادبی مجلس کی کرسی صدارت پر رونق افروز ہیں۔ فرماتے ہیں کہ نہیں یوں ہیں:- ب ج ڈ گ ۔ ن تو بتائیے جناب پہلے صاحب کے مطابق جو سات آوازیں بتائی گئی ہیں اور فی الواقعہ آج تک کانوں سے ٹکرا رہی ہیں۔ ان کے بدلے موجودہ صاحب صدر کے فرمان کے مطابق جو صرف پانچ آوازیں بتائی جا رہی ہیں وہ ہیں:- ب ج ۔ ڈ گ اور ن ۔ اور بقایا دو آوازوں کی شناخت نہیں ہو رہی یا ان آوازوں کو ختم کر دیتے ہیں تو پھر بتائیے فرش پر بیٹھنے والے لوگ سرائیکی زبان کو ہجی کی پاپوش کیسے فراہم کر سکتے ہیں کہ وہ بچاری چلنے کے قابل بنے ۔ اور لسانیات کی دنیا میں فخر سے سر اونچا کر کے چل سکے ۔ اس وقت تک جن اشکال حروف کو سرائیکی آوازوں کو الفاظ کا جامہ پہنانے کے لیئے متعدد صاحبانِ دانش نے سرائیکی کے مخصوص حروف ہجا کے لیئے تخلیق کیا ہے ۔ وہ درج ذیل ہیں۔ عدل کا ترازو اگر کسی صاحب شعور کے پاس ہو تو وہ انصاف کر سکے گا اور عوام الناس کو بتا سکے گا کہ سرائیکی کی کونسی ہجی یا حروفِ ہجا ضروری ہیں۔ اور صحیح تر ہیں۔ جس پر سب صاحبانِ علم و حلم کو متفق کیا جا سکتا ہے اور سرائیکی زبان کے لیئے ترقی کا زینہ کھڑا کیا جا سکتا ہے ۔ ورنہ اگر یہی چال بے ڈھنگی رہی تو جو کام چالیس سال پہلے ہوا تھا وہی چالیس سال بعد ازیں بھی ہوتا رہے گا ۔ اور بغیر حروف ہجا کی متفقہ ہجی کے یعنی مقررہ اشکالِ حروف ہجا کے بغیر ہی سرائیکی بچاری بے ساکھیوں پر ہی لڑھکتی پھرے گی اور اپنے پیروں پر کھڑی نہ ہو سکے گی ۔

سرائیکی (قدیم ملتانی) زبان کے حروفِ ہجا کی اشکال کے نمونے

ماخذ	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	
۱۔ از روئے جناب محمد عزیز الرحمن صاحب مرحوم "دیوانِ فرید" ۱۹۴۰ء	ب	ج	ج	ڈ	گ	گ	ن	= ۷
۲۔ " " محمد حفیظ الرحمن صاحب "قرآن مجید کا پہلا سرائیکی ترجمہ"	ب	ج	ج	ڈ	گ	گ	ن	= ۷
۳۔ " " فدائے اطہر صاحب و اسلم قریشی صاحب ۔ "نونئکی سرائیکی اردو لغات" ۱۹۸۰ء	ب	ج	ج	ڈ	گ	گ	ن	= ۷
۴۔ " سندھی زبان	ب	ج	ج	ڈ	گ	گ	ن	= ۷
۵۔ از روئے جناب ظامی صاحب ۔ سرائیکی قاعدہ	ب	ج	ج	ڈ	گ	گ	ن	= ۷
۶۔ " " نور احمد سیال (۱) تفرید القرآن پارہ اول و دوم ۱۹۶۱ء (۲) الحروف والالوف ص ۵۲ (۳) پاک سی حرفی (	ب	ج	ج	ڈ	گ	گ	ن	= ۷
۷۔ " " سید نذیر علی شاہ صاحب "سرائیکی بول چال" ص ۱۴۲	ب	ج	ج	ڈ د	گ د	گ	ن	= ۷

۹۰

۸۔ گجراتی اور ہندی زبان کے متبادل حروف کی آوازیں ٻ ڄ ڃ ڈگ گ ٹ ۔ ۔
۹۔ از روئے جناب عطا محمد صاحب دلشاد کلاچوی سرائیکی قاعدہ ٻ ڄ ۔ ڈگ ۔ ٹ ۔ ۵

ے کہنہ مشقوں کے معطل ہو گئے اعصابِ دل اب جواں آئیں نئے جوفِ جہانِ پیر میں !

اِن حقائق سے جناب سیٹھ عبید الرحمٰن صاحب چیئرمین بلدیہ بہاولپور بھی اچھی طرح واقف ہوں گے اور جناب بریگیڈیئر نذیر علی شاہ صاحب کا فیض تو اِس سرائیکی زبان پر ارزاں ہوتا ہی رہا ہے کیونکہ انکو جناب نواب صاحب عباسی خواہشن کی مادری بولی کی حمایت میں یہ عنایت کرنی پڑ رہی ہے۔ نمبر نو والے صاحب نے تیسری اور چھٹی آواز ڄ اور گ کے حروف بجا کا سر قلم کر دیا ہے۔ اِس لیئے وہ اس لسٹ میں شامل نہیں کیئے جا سکے۔ آپ کا کہنا ہے کہ وہ تیسرے یعنی نکی جیم کا کام بھی دوسرے جیم سے لے سکتے ہیں اور تیسرے گاف یعنی نکی گاف کا کام بھی دوسرے گاف سے لیتے ہیں۔ صاحبانِ لغات سے اتنا عرض معروض ہے کہ نمبر ہے ہاتک کی آوازوں کیلئے انکی طرف سے پیش کی ہوئی اشکال میں سے دیئے گئے ڈبل نقطوں کی بجائے سنگل نقطے پر اکتفا کیا جائے تو اس سے نہ صرف یہ کہ سلف صالحین یعنی رحمٰن صاحبان کی تجویز کی ہوئی اشکال حروف سے مطابقت اور موافقت پیدا ہو جائے گی بلکہ اُن کی پیروی کرنے سے پیچھے آنے والوں کے لیئے ایک اچھی مثال بھی قائم ہو جائے گی۔ اور آئے دن یہ تخلیقِ اشکالِ حروفِ سرائیکی کا کام کسی خاص مقام پر آ کر ٹھہر جائیگا اور اس کی ابجد کو استقرار و استحکام نصیب ہو جائے گا۔ راقم الحروف اپنے مجوزہ حرف یعنی تیسرے گاف کے نچلے دو نقطوں کو ہٹا کر سلف صالحین، ممدوحین کی اقتداً میں تیسرے گاف پر کا ایک ہی نقطہ لگانے کو آمادہ ہو گیا ہے۔ فافہم واعتبرہ نقط

راقم الحروف :۔ دُعاگو، نور احمد عفی عنہ ۲۲ اکتوبر ۱۹۸۰ء

انا للہ

• سرائیکی دے بزرگ تے استاد شاعر سئیں عبدالکریم دلشاد وصال پا گئن • سرائیکی تے اردو دے نینگر شاعر تے ادیب سئیں قاسم جلال دے ابّے ہوریں اتے • سرائیکی دے نینگر لکھاری سئیں اقبال بہلول دی اماں سئیں اللہ کوں پیارے تھی گئن۔ ادارہ ایں ڈکھ وچ برابر دا شریک ہے اتے دعا کریندے جو مرحومین دی جنت جا ہووے۔ آمین

جھریٹ

مظہر مسعود

فضلاں ستوواڑے توں کھوکی دل آئی ہئی۔ مہمان تئ اپنے اپنے گھراں کوں چلے گئے ہن تے انہاں نال ساری آساں گماں ای مکلا ہئی۔ ملک سویرے سویرے بزان کھاتے داڑ چٹواون لنگھ گیا ہا۔ گندلاں تلے چوانتی ٹھہا تے فضلاں نے سرہاتا تا سامنے چلکے تے پئی ہوئی کھنڑی تے پئی زیبو تے دید پئیس۔ دمیا دمیا دجود، کملا منہ متھا۔ مونجھیاں ماندیاں اکیس پٹ تے اسمان ڈو ڈیکھے پئی جیویں کوئی دلہن آیاں دا رستہ بھینڈے۔ فضلاں کوں ایویں لگیا جیویں اوکوں پہلی واری ڈٹھا ہووس۔ اوکوں ایہہ تاں پتہ ہا جو درمی اپر چھڑے کپڑیاں دے بھکے تے زیوراں دی پالٹوکینی بنجیں چھیں سالاں دی زیبو دی ہے۔ جیکوں ملک دی پہلی زال ترے سال پہلے چھوڑ موئی ہئی۔ پر گھنڈ دی سنگ ہلج مارے اوں نے سچے کھیں ڈٹھا ای کیناں ہا۔ "اچھا! اے ہے زیبو؟" اوں سوچیا "ایہہ اتنی کما نی کمائی کیوں ہے۔ کیا سوچیندی پئی ہے۔ ضرور میڈا ایں گھر وچ آونڑ ایکوں چنگا نہ لگا ہوسی۔ ڈیکھاں اینڈا نبھاہ کیویں ہوسی میڈے نال۔ حالی تاں چار ڈیہاڑھاں گذرین۔ اگوں تے پتہ نیں مک ای کیا ورتارا ڈکھیسی۔ چھوہر دے لاڈ سنیسی! میکوں چنگا جانسی"۔ دیریاں دے دھوں اپر اوندا ساہ گھنیڑ پے گیا۔

"اٹھی نی ملک زادی! ہتھاں تھپے مانجھ۔ میں تیڈی نوکرانی بن تے نی آئی ایں گھر وچ۔ ہوں، ڈینڑ مر گئی تے ڈندسٹی گئی۔ ہکل سنڑ تے یکدم فضلاں دی چھرکی نکل گئی۔ پر ایہہ تاں چھڑی ہکل ہئی۔ اوندی اپنی متری دی ہکل۔ جیکوں سنڑدے سنڑدے بارھاں سال دہا گئے ہن۔ اوکوں یاد آیا جڈاں اوندے پیو ڈوجھی کیتی ہئی۔ او دی تھیٹ ایویں زیبو جیڈی ہئی یا کجھ وڈی ہوسی۔ تھیٹ ایویں چوتھا ہجوں ڈینہہ ہا تے او کھنڑی تے پئی آپنی پردکی لڑ گئی۔ ماں کوں یاد کریندی پئی ہئی۔ اوں ڈینہہ کنوں پرنے دی رات تک اوں نے کیویں متری دے دٹ دارنج ڈٹھے ہن۔ کساں کتا دے بھو گئے ہن۔ چھکاں دے نیل تھیٹ ہن دی اوندے پنڈے توں ہٹے کیناں ہوسن۔ اوکوں ایویں لگیا سامنے کھنڑی تے او خود سُتی پئی ہے۔ دھیاں نے اوندے منہ متھے تے پیل کھنڈا ڈتی ہئی۔ لکھاں نے اوندیاں مسکاں ساڑ چھال ڈتن۔ ماں دی ہک نے اوندی رت ست کڈھ گھدی ہے۔ دل اپر ہک اُبال اٹھیا۔ اوں نے بھج تے زیبو کوں ہتھاں تے چا کراہیں ہاں نال چا لایا جیویں پلی دا میک سنڑ تے کرکر جوچیاں کوں کھمباں ہیٹھ لکا گھندی ہے۔ ڈکھ سانجھے ہوون تاں دل بھاکل پا گھندن۔

پوتے بچے پچھن پے تے سادے سوکھے رہندن۔ انہاں کوں ایہہ پتہ نیں ہوندا جو پائی کیس لاٹے تھال کیں گوڈیے اہل پا کیئیں سیٹے۔ والی وارث کوئی دی ہووے او آپے نسردے رہندن۔ انسان دے بالاں دا ایہو لیکھا ہے۔ بھال سنبھال کرنڑ آلا کوئی ہووے ہسی انہاں دے ہڈبت اپر رت ست رہ ویندی ہے۔ فضلاں نے ماں دا پیار ڈتا تاں زیبو اشاک تھی

ہگی ۔ ڈیہاڑیاں وِچ مہاں تے رتاین بھن پے گئی ۔ تے رطڑیاں مسکاں دل ہوٹھاں تے آن وسیاں ۔

شروع شروع اِچ تاں ملک بہوں خوش ہتیا جو فضلاں نے زیبو نال کوئی فرق نیں کیتا تے سترپ آلا درتارا ہیں رکھیا ۔ پر ہولے ہولے ملک کوں دھی دا وجود بارا لگن پئے گیا ۔ او سوچے ہیں زال نیں پرنیج آیا شئیت زیبو دی ما گھن آیاں ۔ پر ویلے اوکوں پاسے نال لائی بیٹھی ہے ۔ نہ زال مرد آلا ڈکھ سکھ نہ صلاح مشورہ ۔ زیبو تاں سب کجھ چک گدے ۔

" بھلا تیڈی بکھ لگی ہے ۔ روٹی تاں پکا ۔ " زیبو دا ڈِلا چنڈی بیٹھی ہاں واندی ہتی تے چُلھا تپیساں ۔ " فضلاں بیٹھا پٹکا تاں دھو چا ہیں کنہ تے وچھنے ۔ " زیبو دا منہ سن گھناں اٹھدی آں ۔ " پر ویلے زیبو زیبو ۔ ایہہ کوئی طریقہ ہے ۔ پہلے ملک دا الا کھوڑا ہتیا دل ہولے ہولے ہتھ ای بولا ہتی گیا ۔

اوں ڈیہاڑے ملک کبوتر اڈائی کھڑا ہا ۔ پرانا واندگی دا شغل ۔ ٹولی کھڈی تے نتی تاں پرلے کھوہ آیساں داچھا ای نال ہتا ۔ ملک نے باجری کیری ۔ پکھی چگن لگے تے اوں ڈزغا چا تے چیل پھیوں لکایا ۔ ایویں ہولے ہولے اگوں تے دیھا تے زیبو باہر کنوں اماں اماں کریندی اندر تے دروازہ لنگھی ۔ دڑکا سن تے کبوتر اٹھے تے چٹا پھڑاٹی مار تے ہوا تھیا ۔ ملک کوں جل کبا لگ گیا ۔ ہو ہو کریندا چھوہر دے سر تے آیا تے درہ پھا لا ڈتس ۔ رواٹ سن تے پرلے کوٹھے کنوں ، فضلاں ای نکھتی تے زیبو دی بوا ای باہرلی درساں پئی ۔ " پرے آہدن ، ما متراٹی تے پیو تساٹی ۔ چھوہر کوں ایویں دگی ویندین ، جیریں مویاں سایاں دی ہودے ۔ چتا ہتی گئیں ۔ بوا نے پچھیا نہ سنیا تے ٹھکر فضلاں دے سر تے جن ڈتا ۔ وڈی بھیڑ ہئی ۔ ملک ولدی کیا ڈیندا اونویں دی بھاگی کھڑی ہس ۔ کبوتر ویندا کھڈی بند کریندا تے باہر نکل گیا ۔ پچھوں بوا فضلاں دے سر تے دس پئی ۔ " ایہہ تاں ہیں قدرتوں آگئی ہاں ۔ اتھاں بیٹی کوں کیا پتہ جو پیو ہر نال کیا تھیندا پے ۔ کندھوں پار تے کندھاروں پار ۔ ایھا تاں بھاٹی جو نیانی دھی کوں کپا آگے پئی ویندا ہا ۔ ہالی تاں اپٹی جھولی خالی ہئی ۔ کوئی بال بچہ تھی پیا تاں دل پتہ نیں یتیم نال کیا کریسیں ۔ " فضلاں ہکی بکی رہ گئی ۔ ڈکھ دے بھوئیں نے دجود بلا تے رکھ ڈتا ۔ دل وِچ چھل اٹھی پر اکھیں تیئیں پجدے پجدے ڈھیہ گئی ۔ گانڈھویں صدمے دل کوں پتھر کر ڈیندن ۔ دل کہیں بھا دا سیک نی آندا ۔ کہیں سانگ دا پچلا نی تھیندا ۔

ڈوں ہینے بوا دے گھر ٹک تے زیبو دلی تاں فضلاں کوں بدلی بدلی نظری ۔ نہ بھاکل اِچ جوش نہ گاہیں اِچ سیک نہ اکھیں اِچ پیاس ۔ ایویں چپکی چپکی تے پرے پرے رہوے ۔ جیویں ما دھی دچالے کوئی ڈر کوئی وسواس اڈیچ گیا ہووے ۔ اوں سوچیا " ربا ! ایہہ کیا فرق آگے زیبو دے دل وِچ " ۔ اوندے اندروں کتھوں جواب آیا " بوا نے بھریا بھڑکایا ہوسس " ۔ " پر میں تاں کوئی فرق نیں کیتا ۔ کوئی دانج نی کیتا ۔ میں تاں سکی دھی سمجھیا ہم " ۔ " تیڈے سمجھن نال کیا تھیندے ۔ نہ تیڈی گھر نہ تیڈی کف ۔ آخر پرائی دھی ہے " ۔ ٹھنڈا ٹھکارا زوریں نال ہوٹھاں دے طاق کھول تے باہر نکل گیا ۔ تے نظر پیرا چیندی اسمان تئیں گئی تے دل آئی ۔ اگوں تے کیا ہے ۔ کیا پتہ کیا ہے !

بندرھی نہ گذری تے زیبو چاچی دے گھر ٹر گئی۔ مہینے ڈیڈھ دے بعد ولی تاں دل ماسی دے گھر۔
عادت بن گئی۔ ایہہ ماسے دے گھر رہی ہے۔ ایہہ نانی دے گھر۔ ہفتہ ڈاہ ڈیہہ گھر رہوے ای سہی تاں
دل تاں
ایویں اُن سوہنیں لگے۔ جیویں مسافر خانے دیچ ڈوں دکھریاں رستیاں دے راہی رل بہندن۔ فضلاں ایٹی ہسی جھولی
کوں ڈیکھے تاں شکیاں اکھیں دیچ ڈکھاں دا اندھار گھل پودے۔ ہک کھڑاوٹا نا ادہ وی سائیاں سوگا کر گِدھا۔
نالھیاں دے اسردے تے دھیاں دے جوان تھیندے دیر نیں لگدی۔ پہلے زیبو دی دعا خیر تھئی۔
نعل سانجھ تے گنڈھیں دی پٹے گیاں۔ فضلاں نے اپنے ڈاج درھی دے سارے زیور فریور سارا الویا تلویا چھنڑ پچھنڑ تے
ڈاج سبجھا ڈتا۔ ادنویں دی ملک دے گھر تھوڑ کیناں ہئی۔ پر فضلاں سالمے حد ہنے ٹپ گئی۔ ایہہ نہ اکھنڑ متری ہی
داغ کر گئی ہے۔ پھپوں دی ہیا کون کھڑے۔ جیڑھی ہک ہے ہنڑ لہادی ہے۔ مینڈھی چُھٹی تاں چاچی مامی بوا ماسی سب
ہک دے گھر آن لتھیاں۔ سر ساد آئی، انہاں آپ سنبھالی سارے سونڑ شگون آپ کیتونے۔ ایہہ چاول چھنڈیکھن۔ ایہہ
اٹا چھٹیے۔ ڈاج ڈیکھے۔ چیکوں مہندی، مدعا سب کجھ سایاں آپ کیتا۔ فضلاں کوں نال نہ ڈھکنڑ ڈتو نے۔ او یارں
پیاروں دیچ ودی رہ گئی۔ پر اکھیجے اپنے گھر ایہہ بن سڈی مہمان ہودے۔ زباناں کجھ نہ آکھن پر اکھیں بول پودن۔
"متاں چھوہر تے کوئی پھل تویز کر ڈیویں۔ متاں کوئی ڈیر ہوویں۔ تھیوں تاں متری"۔ ادں نے دی دل دل تے سلھ
چا رکھی۔ "اچھا ڑی دھی آ۔ رب قسمت چنگی کری شالا۔ اساں تیڈے کیا لگدے ہیں۔ ادنویں دی ساڈا کیا ہے۔
ما مقدراں گھن گدی ہئی۔ دھی دے لاڈ لوکاں چھک گدے تاں کیا تھی پیا"۔
لاواں ڈیپیاں، ڈولی چڑی۔ رات دا پچھلا پہر۔ چودھاروں چُپ دی چھاں یا شرنا دے وینڑ یا
ڈھولک دیاں ڈسکیاں۔ ساریاں اکھیں ایچوں کنڑ منڑ ڈکھ ترمنڑ پٹے گیا۔ پر فضلاں دا پتھر مینڑ نہ تھیا۔ دل وچوں
ہک لمبا اُٹھے دل بہہ رہوے۔ ادں جگ ڈکھالی کیتے ہنجواں کوں سڈ مارے۔ لوک کیا اکھیسن۔ نامراد اکھ اے ایہہ
تاں رد لو پر کجھ نہ۔ جو توڑیں اوندے کناں ایہہ ماسی دا الا آیا۔ "ایہہ فضلاں دے تاں توں بار لہہ گیا۔ دل
چاچی بولی "ڈیکھ تاں سہی ڈینڑ رن دی ہک ہنج نی نکلی"۔ دل بوا بولی "تھئی تاں متری۔ ادکوں کیہاں درد"۔
یکدم دھارا لڑھ گیا۔ بن ترٹ گیا۔ اندروں چھل اُٹھی تے پلیاں دی اڈ ڈیہہ گئی۔ شرنا دے وینڑ
تے ڈھولک دیاں ڈسکیاں فضلاں دیاں ماکاں ایہہ لک گیاں۔ "تیکوں گھن وینڑ والا جیوے ٹری" مراثنڑ ڈولی
بھل گئی۔ شیشت کہیں کہیں ویلے ہک نکی جہیں جھریٹ پتھر ڈال سٹیندی ہے۔ ہکو ٹیا ہنڑ کھتور گھندے۔

ڈاکٹر بشیر بلوچ

خواجہ فرید دے کلام اچ محاوریں دا استعمال

حضرت خواجہ فرید سئیں دی شاعری خالص سرائیکی دھرتی دی شاعری اے۔ جیندیاں پاڑاں سرائیکی دھرتی دی تہہ توڑیں لتھیاں ہین۔ ایہہ وجہ ہے جو جیڑھے ویلے اساں انہیں دے کلام دا مطالعہ کریندوں۔ تاں ساڈیں اکھیں دے اگوں جیندا جاگدا سرائیکی وسیب آ ویندے۔ خواجہ صاحب کوں اپنی مٹی نال بے پناہ محبت اے۔ اوبیں دی بجائے اپنی دھرتی دے رہتے لانے تے کرڑ کنڈیں نال پیار کریندن تے انہیں کوں آپنے سوہنے کلام دی زینت بنیندن خواجہ صاحب اپنے کلام اچ کوئی اوپرے لفظ نہیں انیندے بلکہ خالص سرائیکی لفظ تے محاورے استعمال اچ گھن اندن۔

ایں حقیقت دا کوئی انکاری نہ ہوسی۔ جو محاورے کہیں وی زبان دا خزانہ اتے سنہپ ہوندن۔ جنہیں دے استعمال نال شعر دا حسن مزید نکھر ویندے۔ تے گالھ دا مفہوم بیا واضح تھی ویندے۔ اتے ایہہ گالھ اے جو فریدن سئیں دے سوہنے کلام اچ ساکوں جاہ جاہ تے ٹھیٹھ سرائیکی لفظ اتے محاورے ملدن۔

خواجہ صاحب محاوریں کوں ڈاڈھے سوہنے انداز نال آپنے کلام اچ ورتے جیندا ثبوت ایہے شعر ان:

قدم تیڈے وچ نوں من بھاگم — انگڑ میڈے لوں پا چا

آتن انگن حویلیاں جاہیں — خواجہ جاہ نہ ڈیوم کتھاہیں

کوئی جاہ میکوں نہ بھلے دو یار

نہ طلب ملک تے مال دی — نہ غرض جاہ جلال دی

مستی خدائی خیال دی — پوونیں نہ آدم چٹے تے تک

ایویں اے بند ملاحظہ فرماؤ:

ہجر سوا کوئی سود نہ پایم — چوٹیاں گھتم جال ونجایم

منتاں کیتم سیس نوایم — نک گھرڑیندیں گھس پیا

جیلھے انسان وڈیں وڈیں ہستیں کوں مشکل اچ پھتا ہویا ڈیہدے تاں آپنے آپ کوں کوئی اہمیت نہیں ڈیندا۔ اتے یقیناً اے خیال دل اچ گزردے: محاورے دے استعمال نال خواجہ صاحب دا سوہنا شعر:

میں ہاں کیڑھے باغ دی مولی — کئی رل موئے میں وانگ

محاوریں دے استعمال نال خواجہ سئیں دا اے شعر ملاحظہ فرماؤ جیندے اچ خواجہ صاحب امید تے آس دا بانھ

نہیں پئے چھوڑیندے ؎

مولا جھوکاں پھیر وسیسی
سارا روگ اندر دا دیسی
یار فرید اکھین پوں پیسی
ڈیسم پاہنہ سرانداں

کتھائیں کتھائیں فرید سئیں محاورے کوں ایں ورتیئے جو او قافیہ بݨ گئے مثلاً

کریاد اساں دل آوݨ دی
اِچ سینج کوں اکھ پھرکے وو

ہیں طرح کجھ بیاں مثالاں مُلاحظہ ہوون جنہیں وِچ محاوریں دا استعمال ہے :۔

۱۔ جیہے ڈہنہ بھلڑے ہتر دی بھلڑے
ہے مشہور اکھان
۲۔ سجھ سونے دا اُبھریا
ڈہڑا نیک مہینہ
۳۔ او اپݨی جاتے خوش وسن
اتھ نہیں ہتی بے وَس وسن
کیوں لوک نہ ہیں تے ہسن
متھڑی کوں چاتا بوک ہے

ہݨ ایجھے شعر مُلاحظہ ہوون جیڑھے حضرت صاحب سسی دی زبانی ارشاد فرمائین تے محاوریں دا استعمال واضح ہے۔

۱۔ کئی ڈھریں توں پچ پچ گیاں
کئی درنال رِچ رِچ گیاں
کئی سک سانگ پُچ پُچ گیاں

۲۔ پیاں کھوچ پنل دیاں خبراں
گیاں روگ اندر دیاں ڈمراں
جڈاں عاشق بدھیاں کمراں
ہتی دلی ڈھائی کوہ اسے

۳۔ نہ یار فرید میلوسے
نہ دردیں داند ڈتوسے
پندھ کر کر ہٹ ہیوسے
سندھ سندھ دی نکھتی موہے

۴۔ ماپیو چھوڑ لگی لڑ تیڈے
سانوں کاری کر دے
۵۔ برہوں لنبی جڑ کر لائی
لوں لوں ڈکھدی اگ دے

ہک مشہور سرائیکی محاورہ "پار دائے نیلا پار" دا استعمال خواجہ صاحب دے کلام اِچ مُلاحظہ فرماؤ :۔

جیہے تائیں نہ ڈیکھاں ول تیکوں
اصلوں نہ ٹک رہساں منڈھوں
رکھیں جے اتنی تانگھ توں
ہݨ پار نیلا پار دے

ایویں ای ہیر دی زبانی خواجہ صاحب دے شعر اِچ "چھپ چھپݨ" دے محاورے دا استعمال :۔

یار چناہوں رانجھݨ آیا
جھنگ سیالیں پھیرا پایا

باقی صفحہ ۱۶ تے

ابن الامام شفقتؔ

غُراڑے

غراڑے مارن وی ہک فن بلکہ عظیم فن ہے۔ جیڑھا کہیں ریاضت تے محنت دے بغیر کہیں
کہیں کوں حاصل تھی ویندا ہے۔ لیکن مزے دی گالھ اے ہے جو غراڑے مار مار تے ہیاں کوں نوازن والا
فنکار خود اپنے فن کنوں لطف اندوز نہیں تھی سگدا۔ اتے نہ ہی کوئی شخص اپنی مرضی منشاء نال ایں فن کوں اپنا سگدے
تے نہ ہی چھوڑ سگدے۔ جیندے گل دے وچ اے عادت پئے ویندی ہے۔ ساری عمر گل پئے ڈھول وانگوں وجاونا پئے
ویندے۔ ولائیت دے ملکاں وچ تاں محض غراڑیاں دی وجہ کنوں زال مرداں وچ طلاق تھی ویندی ہے۔ پر
اللہ دا شکر ہے جو ساڈے ملک دے بندے زیادہ صابر تے بامروت ہن۔ آتے بغیر اُف کیتے ایں عذاب وچ،
سنگھدے رہ ویندے ہن۔

جیویں جو راگ دے کئی سُر ہوندے ہن۔ ایویں ای غراڑے دے وی کئی سُرتال ہوندے ہن۔
کہیں فنکار دے غراڑے پتلی سُر وچ ہوندے ہن۔ اتے کہیں دے موٹی سُر وچ۔ کہیں دی تان چھوٹی ہوندی ہے
کہیں دی وڈی۔ بعض فنکار تاں باقاعدہ گرگریاں شروع کر ڈیندے ہن۔ بعض فنکاراں دے غراڑے سُن تے احساس
تھیندا ہے۔ جو اساں کوئی موت دے کھو والا تماشا ڈیہدے پئے ہیں۔ جیندے وچ بغیر سلنسر دے کئی کئی موٹر
سائیکل چلدے پئے ہوون۔

بعض موقعے تے غراڑے فائدہ وی ڈے ڈیندے ہن۔ ہک دفعہ ہک شادی دے موقعے
تے لنگر خانے وچ ہک اجہا شخص سُتا پیا ہا۔ جیکوں غراڑے مارن دی عادت ہئی۔ اتفاقاً ادھ رات
کوں ہک گدڑ گوشت دی خوشبو تے کمرے دے دروازے تک آگیا۔ (اے واقعہ ہک دیہات دا ہے)۔
گدڑ پوری چالاکی لئے مہارت نال پیر تے پیر رکھیندا ہویا اندر وڑن لگا۔ جو اچانک اندر سُتے پئے آدمی دا
گیر تبدیل تھی گیا۔ تے اوں ایجھے زور دا غراڑہ ماریا جو گدڑ بے ہوش تھیندا بچیا۔ اوں زندگی وچ ہزاراں قسم
دیاں خوفناک آوازاں سُنیاں ہن پر ایں قسم دی آواز سُنن دا اوندا پہلا موقع ہا۔ او ساہ چھکن تے کھڑ گیا۔
تے جائزہ گھنن لگا۔ جو او کیڑھی بلا تھی سگدی ہے۔ اجاں او سوچیندا کھڑا ہا۔ جو آدمی نے ڈوجھا غراڑہ ماریا۔
گدڑ ہوراں دا اتلا ساہ اتے تے تلواں ساہ تلے۔ اوں نے کھسکن اچ ایہا عافیت سمجھی تے پچھلے پیراں تے بھج کھڑا
تھیا۔ پر حالت ایہا ہئی جو بھجدا اگوں تے ہا۔ تے ڈیہرا پچھوں تے ہا۔ جو کتھائیں او بلا اوندے پچھوں ناں لگ پووے۔

غراڑے مارݨ دے فائدے ہن تاں نقصان وی ہن۔ خدانخواستہ کہیں دے گھر وچ چور آ وڑے۔ اتے مالک غراڑے مریندا پیا ہووے۔ تے ول او تسلی اتے اطمینان نال اپݨا کم کریندا رہسی۔ کیوں جو مسلسل غراڑے ایں گالھ دا ثبوت ہوندن۔ جو مالک ہوریں پوری طرح نندر وچ غرق ہن۔ ایں واسطے اکھاݨ ہے۔ جو ہک دا غراڑے مارݨ تاں قابل برداشت ہے۔ پر ساری قوم غراڑے مارݨ پئے ونڄے تاں ولے کوئی چنگی گالھ کینی۔ کیوں جو غراڑے ہمیشہ غفلت اتے بے پرواہی دی علامت سمجھے ویندے ہن۔ اتے جڑھی قوم غراڑے مارݨ پئے ونڄے او ندا تشخص ختم کرݨ کیتے دشمن کوں محنت یا کوشش نیں کرنی پوندی۔ دشمن ستے ہوئے لوکاں دے غراڑیاں کنوں فائدہ چا تے انہاں دے ستے ستے اپݨا مقصد حاصل کر گھندے۔

سائنسداناں ہر قسم دی تے ہر شئے دی ریسرچ کیتی ہے۔ پر اڄ تک او اے نیں سمجھ سگے جو انسان غراڑے کیوں مریندے۔ ہک دفعہ ہک سائنسدان نے ہک مضحکہ خیز نظریہ پیش کیتا ہا۔ اوں آکھیا ہا۔ جو انسان جڈاں غاراں وچ رہندا ہا۔ اپݨی حفاظت اتے بیاں جانوراں کوں ڈراوݨ واسطے مختلف اوازاں کڈھیندا ہا۔ اتے غراڑے وی ہوں زمانے دی یادگار ہن۔ ڈسو بھلا اے کوئی عقل دی گالھ ہے۔ اگر اے نظریہ سچا ہووے ہا۔ تاں ول ہر انسان غراڑے مارے ہا۔ لیکن درحقیقت ایویں ہے کے نہ۔ اے شرف صرف رڄے پیٹ والے۔ موٹے تازے اتے غافل بندیاں کوں حاصل تھیندے۔ جیڑھے خود تاں مزے نال نیندر کڈھیندن۔ پر بیاں دی نیندر حرام کر تے مندے اتے پلو تے کھاندن۔

ہک آدمی دی زال کوں غراڑیاں دی عادت ہئی۔ او غریب اک نک تھیا ودا ہا۔ اوکوں سمجھ نہ آندی ہئی جو کیا کراں۔ ول اوکوں ہک ترکیب ذہن وچ آئی۔ اتے او وچ تے ٹیپ ریکارڈ گھن آیا۔ تے رات کوں اپݨی زال دے غراڑے ٹیپ کریندا رہیا۔ ڈوجھی رات اوندی زال ستی تاں اوندی سراندی ٹیپ رکھ تے چلا ڈتس۔ زال شودی دھاڑ دھاڑ کر تے اٹھی بیٹھی۔ تے پئے کوں چمبڑ گئی۔ تے اکھیس بھلا تھیوی کوئی بلا آ گئی ہے۔ پر جڈاں اوکوں پتہ لگیا۔ جو خود اوندے اپݨے غراڑے ہن۔ او شرم کنوں پاݨی پاݨی تھی گئی۔

ہݨ اوں انسان دی بدنصیبی دا اندازہ لاؤ ہاں۔ جیندا شریک زندگی، غراڑیاں دی عادت وچ مبتلا ہووے۔ ول بدقسمتی نال او رہندا وی ایجھی جا تے ہووے۔ جتھاں مچھر ڈاہڈے تھیندے ہوون۔ یقیناً اوں غریب دی ساری رات نیندر دی سِک وچ لنگھ ویندی ہوسی۔ تساں اپݨا حال سناؤ ہاں۔ کتھائیں تہاڈے نال تاں ایہو حشر نیں تھیندا۔ اگر خدا نہ کرے تساں وی ایں ستم دا شکار ہوؤسے۔ تاں ول تہاڈے حق وچ دعا کرݨ دے سوا بیا کوئی چارہ ای کینی۔ اللہ تہاکوں غراڑیاں دی مار کنوں امان ڈیوے۔ آمین ثم آمین۔

تیڈا ارمان میڈی موت

محمد طارق مسعود

نازو دھی — اڑی نازو — کیا آدھی ایں اماں! کتھاں گئی ہاویں؟ ہݨ تیئں — اماں او ڈیکھ۔ امب ہیٹھ چھوہریں گھیڈدیاں کھڑن — میں نہ کھیڈاں ہا۔ چھوٹی ایں توں۔ شریک کیا آکھسن۔ جو جٹ قادرو دی بالکھ دھی ایویں ودی ہے۔ کوئی پچھݨ آلا ای ہیسی — یا کیناں؟ — اماں تیکوں تاں ایویں وہم پیا راہندے۔ دھی توں نوی جاݨدی اج کل دے حال کوں۔ ڈیکھ ہاں کے جیڈا ڈیہنہ تھی گئے۔ تیں پیو کوں ٹکر ڈیوݨ نیں ویݨا، کھوتے۔ رتی کنڈوری اچ ٹکر بدھا پئی — اتے چھا دا ڈولا گھڑونجی تے پئی۔ چا کے تکھی دیر۔ نازو ٹکر چاتے پندھڑو تھی پئی۔ اتے دل اچ سوچیندی ویندی ہئی جو — بابا تانگھ اچ ہوسی — !

نازو اپݨے ڈوں بھراویں دی ہکا بھیݨ ہئی۔ اتے پیو ماء کیتے لوہندیں سکدیں دی دھی ہئی۔ اتے اور پچ کے سوہݨی ہئی — اوندے سوہݨپ دا ہوکا پوری دستی وچ ہا۔ "نازو! خیر تاں ہئی ہݨ تیئں" "ہا بابا" ما کیا پئی کریندی ہادی — ؟ اوگاں کیتے گھا پئی کپیندی ہئی — چاچا قادرو کیا حال اے؟ آؤ سئیں، حیدر پتر خیر اے۔ سنا چاچا کیت کوں پاݨی لائی بیٹھیں — بس رڑھ کوں چھیکڑا پاݨی اے۔ کریمݨ بھرا ول نظر نیں آیا۔ کڈاں دا۔ چاچا او پار گیا ہوئے۔ کہیں یار دے پتر دی شادی ہَس۔ شادی دا ناں سݨ کے نازو دے ہتھوں چھاہ دا ڈولا بھوئیں تے ڈھپ ان تھیا۔ نال ای بیٹھے ہوئے حیدر دے کپڑے چھاہ نال سݨے تھی گئے۔ اوندھی تھتی کھڑی ایں۔ اوندے پیو رتے لال آنے کڈھ کے آکھیا۔ اے تھاں ہݨی توں گھر ہل تے میں آندا پیاں۔ نازو ٹر پئی۔ تھوڑی دیر جنب کے حیدر دے ڈٹ مریندے ہوئیں آکھیا "چاچا میں پرلی ہٹی توں کجھ سودے سود گھنݨ" ویج پتر۔ ڈاندیں کوں ہکل ڈتی ویجیں۔ "اچھا چاچا"

بیرتے وسیاخ دا بجھ۔ اڈوں تتی لو۔ گرمی ہاں کڈھیندی ہئی۔ نازو کجھ ٹوٹا ٹری۔ تھک کے ناہلی دی گھاٹی چھاں ہیٹھ ہسی کڈھݨ بہہ تھئی۔ ہک ہتھ متھے تے رکھ کے اتے ڈوجھے ہتھ نال بھوئیں تے انگلیاں نال لیکے مریندی بیٹھی ہئی۔ جو حیدر اسر غنٹ اوندے پچھوں آ کے تے اپݨے ڈوہیں ہتھ اوندے اکھیں تے رکھ ڈتے۔ "کون ایں توں" — کھول ڈے میں آہدی آں کون ایں توں" — نازو حیدر دے ہتھ اپݨی اکھیں توں ہٹیندے ہوئے آکھیا۔ "توں مجھ تاں میں کھولیساں" — "حیدر ہیں۔" "ہا نازو — تیکوں کیویں پتہ ہا۔ جو میں حیدر آں"۔ "ہٹ کوڑا آپ جو بے وفا ایں۔ ہٹے دی ایویں ہن"۔ "نازو نراض تاں نوی" "کیوں؟ چاچا قادرو جو کوڑیچ پئے

تیڈے نال۔ اوندی تاں عادت ہے۔" نازو آکھیا۔ حیدر ٹھڈا ساہ بھر کے آکھیا۔" اے کھیت کنارے۔ اے ٹھڈی چھاں ـــــ مست بہاراں ـــــ اتے ہوا دے ٹھڈے جھولے ـــــ تیکوں ساکوں ہک تھیوݨ دا آہدن نازو ـــــ؟ ڈس تیڈی مرضی کیویں ہے"؟ توں اتنا پانی کنوں پتلا کیوں پیا تھیندیں حیدر"۔ توں ڈس اجاں پچھا جنتاں؟" حیدر متھے توں پگھر پونجھیندیں ہوئے آکھیا۔ "جے تیڈی ساڈی شادی نہ تھی سگے تاں وت"؟ حیدر اوندے مُنہ تے ہتھ ڈے کے آکھیا۔ "رب نہ کرے"۔ "گالھی اے کیا پئی آہدی ایں توں؟ "نہ نہ میں تاں تیڈے نال ہاسا پئی کریندی ہم"۔ حیدر اج تاں ایویں روح آہدے جو توں میں نرچ کے گالھیں کروں۔ اچھا ڈسا ـــ شادی کنوں بعد توں کیا کریسیں"؟ جو توں آکھیں نازو۔ "نوکری کریسیں"۔ "تیڈی"؟ نہ نہ شہر اچ۔ نوکری نیں کریندی اُدہا"۔ "تیڈے کیتے تاں میں سب کجھ کر سگداں بھولی۔ پچھیں اساں شہر اچ ہک کوٹھاں دی گھنسوں۔ کپڑے سیوݨ آلی مشین گھن ڈیسیں تاں"۔ "ہا"۔ شہر اچ پیا گیا ہوندے۔ ہر شئے"۔ "اچھا ہر شے گھن ڈیسیں۔ پگلی ایں جہان تے پیار کنوں ودھ کئی ہئی شئے تھی سگدی اے بھلا۔ اے تاں پرچاے پھوڑ ہیں ویندیاں ڈیکھ تاں سہی کتنی دیر تھی گئی اے" نازو آکھیا۔ "دل کڈاں ملسیں"۔ "فجر کوں"۔ اچھا وچ"۔ حیدر اپنے گھر آیا تاں وسیا ودا ہا۔ پیو ما دے پچھݨ تے دی او چپ رہیا۔ سچ آہدن جو عشق تے مشک کڈاہیں نیں لک سگدے۔ اوندی چپ کوں اوندا پیو سمجھ گیا۔ تے زال کوں گلھی جاتے سڈ تے آکھیُس جو "میں حیدر دا رشتہ اپنے بھرا قادرو دی دھی نازو نال کریندا۔ تیڈی صلاح کیویں ہے"۔ کریمݨ دی ایں گالھ تے حیدر دی ما مئی جنتاں چمک پئی۔ تے آکھݨ لگی معیڈی جو بھینڑ دی دھی رضو جوان اے۔ اوکوں کڈے کریسوں۔ آخر اوکوں ہے کیا۔ اندھی اے۔ منگڑی اے۔ یا نازو کنوں گھٹ سوہݨی ہے"۔ "جنتاں اے توں کیا پئی آہدی ایں۔ میں اپنے بھرا کوں زبان ڈے چکاں۔ تیکوں پتہ ہے۔ جیڑھی شئے دا قول تھی ویچے اساں مر دیں تئیں اوکوں پورا کریندے ہیں تے تیکوں اے دی پتہ ہوسے جو او ہک بئے کوں دلوں چاہندن۔ پچھے ٹرنک وچ تاں ڈیکھ۔ نازو دے ڈتے ہوئے۔ مُندریاں، چھلے اتے رومال جہڑے تیڈے پتر کوں او ڈیندی رہی اے"۔ "جے تئیں میں جیندی آں اے رشتہ کڈاہیں نہ تھیسی۔ کن کھول کے سُݨ کریمݨ"! جنت توں پُتر دی خوشی نہیں ڈیکھنا چاہندی"۔ "اماں کیہاں رڑاٹ اے دھی دا"۔ "کجھ نیں پُتر۔ بس تیڈے پیو نال پکڑ لائی کھڑی ہم"۔ "اماں بئے ڈیہنہ میں سنگتیں نال نوکری کیتے شہر ویسیاں"۔ "تیکوں کہیں نکھ اے۔ ایں گھر اچ رب دا ڈتا سبھو کجھ اے"۔ "اماں آخر کے تئیں۔ اپنے پیریں تے آپ کھڑا تھیواں تاں چنگی گالھ ہے"۔ "جیویں مرضی آدی پُتر۔ دھیان نال وَچلا ہے۔ اماں توں چنتا نہ کر"۔ آہدن پتر کماوݨ ویندن تے ما پیو دا ہاں ٹھردے"۔

نازو تیڈے آکھݨ تے میں شہر نوکری کیتے ویندا پیاں۔ دُعا منگیں بس آوݨ نال ای تیڈی

باقی ص ۱۶ تے

رشوت

اسلم قریشی۔

سئیں! وڈیاں دا اکھاݨ ہے۔ جو بندہ کم نال سوہݨا لگدے۔ نکما دی کئی بندہ ہے پر تساں ایہہ ڈیکھو جو بندہ میبے کم آپ کینویں نبیڑے! انصاف کرلیے۔ سئیں! تساں آپ آکھسو جو بندہ سارے کم خود نیں کر سگدا۔ اوں کوں کجھ کم ٻیاں کنوں کڈھاوݨے پوندن۔ تے آپ چاندے ہوسے جو کہیں کنوں کم کڈھاوݨ ٻہوں اوکھا ہوندے۔ جے بندے کوں ایندی اٹکل نہ آندی ہووے تاں ہوندی حالت اوں ٻکے کنوں دکھ نیں ہوندی جیڑھا وڈ قصئی دی دکان دا ان لگیا گوشت چک نال چک چک۔ تے نک پھتی ٻیٹھا ہووے۔ چتی خور بندے کنوں کم کڈھاوݨ تے قصئی دی دکان دا گوشت گاݨ کیتے ہکا اٹکل ہے۔ تے اوایہہ جو جتی متی لگے سیک ڈیلو۔ اہدن پیسے اِچ وڈی بھا ہوندی ہے۔ تے بھا دی ایجھی جو لوہا پگھر ویسے۔ ایہہ او تابش ہے جیڑھی مٹے اِچ جان پا ڈیندی ہے۔ مدتاں دی "نہ" "ہا" اِچ بدل ڈیندی ہے۔ سچے کھپے ہلدا ہویا سر اُتے تلے ہلݨ لگ پوندے تے پھیاں دا وٹ ڈھلا تھی ویندے۔ بھادیں بندہ جو رہݨی کھڑا ہووے تے بھادیں ممنٹی، چیندا کلک ای ہے۔ ساڈے دیس اِچ اصولاں دی ڈیڑھ اِچ ڈیڑھے ایجھے دی کجھ بندے ہن جیڑھے انہاں گالیں کوں چنگا نیں سمجھدے تے ہردوں بھردوں ہٹے دی روڑی اِچ لت مریندن۔ بھلا اے دی کئی گالھ ہے۔ جو بندہ کجھ ڈیوے ڈیوا تے اپݨا مطلب کڈھ آوے۔ تساں اوں کوں چتی دا ناں ڈے ڈیلو۔ سئیں! ایہہ نہ چتی ہے، نہ وڈھی تے نہ رشوت! ایہہ تحفہ ہے تحفہ ——— دراصل گالھ ساری نیت دی ہے۔ چنگے لوک او ہے، جیڑھے کاں کوں تیتر سمجھ تے رٹوک چھڑیندن۔ جے نیت اِچ اوئیں ای ڈٹلے ہودن تاں لگڑ دی ہل نظر دی ہے۔

سئیں! تحفے دیاں وڈیاں برکتاں ہن۔ ایہہ تھوڑی گالھ ہے۔ جو ایجھے جندرے جنہاں کوں کئی کنجی نہ لگدی ہووے ڈوں چار تحفیاں دے دل پھیر نال کھل ویندن۔ تجربے والے لوک اہدن جو سگریٹ دے ہک کش کنوں لا تے کھیر والی منجھ تے وی سی آر تئیں سب تحفے ہن۔ اونی جیہاں کم ہووے تاں چاہ دی پیالی پیش کر ڈیلو۔ جے کم وڈا آ پووے تاں بھرا چتی کوں ساڑھی گھن ڈیلو۔ تے بھتریجیاں کوں موٹی خرچی ڈے آؤ۔ تھی ونگے تاں گھیو دا ٹین دی بچا ڈیلو۔ دل ڈیکھو کم کینویں نیں تھیندا۔ ڈسو بھلا ایندے اِچ وڈھی دی کہیں گالھ ہے! سئیں! منیندے ہیں جو اپݨے جندرے کھولݨ ویلے کجھ حقداراں دے جندرے ضرور مریج ویسن۔ پر

جیڑھا اپݨا اتوں سِدھا کرے ۔ پے دے اتوّاں نال کیہاں مطلب ؟ سوہݨا ! تحفے ڈیوݨ تے گھنݨ بندہ اوہو چنگا ہک اٹکل ہے ۔ جیڑھے ایہہ اٹکل جاݨدن اُنہاں دیاں پنجیاں انگلیں گھیو اِچ ہوندن تے سر کڑھائی اِچ ہوندے ہِن ۔ جیڑھے کم کوں قانون بُرا جاݨے تے اوندے اِچ رُکاوٹ بݨے ، تحفے اوں کوں اگوں ٹورݨ کیتے پروانہ راہداری دا کم کریندن ۔ تحفیاں دی بِکل اِچ دیڑھی ایہہ اٹکلی مخلوق کھاوݨ پیوݨ دیاں شئیں اِچ ہلاوکر تے انوکھڑے تجربے عطا کریندی ہے ۔ انہاں تجربیاں دا کیا نتیجہ نِکلدے ۔ ایندے نال او کئی غرض نیں رکھدی ۔ تے غرض رکھݨی وی نیں چاہیدی مارݨ جیواوݨ اللہ دے ہتھ ہے بندہ کتھ جوگا ہے ۔

سئیں ! دنیا اِچ جتی ڈنگیاں پیدا تھیاں ہِن اُنہاں اِچ انسان ہک نویکلی ہے ۔ ایں ڈنگی اِچ تحفے خوراں دی درجہ ای کجھ ہٹی ہے ۔ دفتراں اِچ ہموں اُنہاں دے پیراں نال رونق رہندی ہے ۔ سائل آندن چیکدن ، ارداساں کریندن ، واسطے ڈیندن ۔ پر وڈا واسطہ تاں ہکو ہے ۔ یعنی تحفہ ! پُربہار کھیسیاں نال آؤ ۔ پُربہار چہرے گھِن تے ونجو ۔ نہ تاں بارھاں وجے والا لوتھ بݨ ویندے ۔ تُساں ایجھے ملیسے وی ڈِٹھے ہوسن جیڑے وڈھی دے ناں کنوں ایویں ویندن جیویں کاں غلیل کنوں ویندے ۔ پر تحفے او دی قبول کر گھندن ۔ ایندا سب کنوں وڈا فائدہ ایہہ ہے ۔ جو تحفے خور پکڑے ونجݨ کنوں بچ ویندے ۔ ذرا نظراں اِچ وسعت چا تے ڈِٹھا ونجے ۔ تاں ایں طرح ڈیوݨ اِچ کئی کھوٹ نیں نظردی ۔ کم وی نکلدے تے نال نال تعلق وی جڑدے ۔ سِدھی سادی گالھ ہے جو رقم خرچو تے کم کڈھو ۔ یا تحفے ڈیندے ونجو تے مدتاں دے زنگ لگے جندرے کھُلیندے ونجو ۔ اے ہک وپار ہے ۔ تے بھلا وپار کوں بُرا کون آکھے ۔ رہ گیا ضمیر ــــــــ تاں اوں شودے دا کیہاں کم ۔ بس اِکیں تے چربی چڑھی ہووݨی چاہیدی ہے ۔ ہا ! سیاݨے اہدن ہک گالھ دا خیال ضرور رکھݨا چاہیدے ۔ او ایہہ جو بھانویں سر گڑھی اِچوں نہ کڈھو ۔ پر کڑھی تلے بلدی بھا دا احساس ضرور کر گھنو ۔ کیا پتہ اے بلیے رکے تیئں سیک ودھ ونجن تے بندہ سب کجھ ہماڑ بہے ۔

خیر ! سوہݨی گالھ تاں اے ہے جو اگوں دی کئیں ڈِٹھی ہے ۔ کھٹو پیوو تے عیش کرو ۔ دل نال دل پئی ملیسی لوکاں دیاں اکھیں اِچ مِٹی ایں طرح پاوو جو او ہتھ نال تہاکوں تحفے آ ڈیون ۔ ہر بُری شئے دا ناں وٹا تے کئی چنگا جیہاں ناں رکھ ڈیوو ۔ تاں جو کہیں اصول پرست دے اصولاں کوں ٹھینس نہ آوے ۔ رشوت دا ناں تحفہ رکھ ڈیوو تے ساری حیاتی مزے کرو ۔ کئی ہتاڑے خلاف کجھ پیا اہدے تاں پیا آکھے ۔ کڈھیں تاں کم پوسی ۔ دل کیڈے دیسی اوں ویلے تے ــــــ !

بقیہ "تیڈا ارمان میڈی موت"

ساڈی شادی دا نغارہ وَجسی۔ اوندے پردیس ٹرن تے نازو دیاں ہنجوں تر آیاں۔ اُتے او روٹی گلاں ویس ــــ بہوں تکھا ــــ ! اے حیدر دی بھُل ہئی۔ شہر وِچ کے او ڈاڈھا بیمار تھی گیا اوندے سنگتی اُلخ مِلخ دے ہر حکیم دے دَوا، ٹوٹکے کیتے۔ پر بیماری جوں دَدھی۔ اتے ہک ڈینہہ ایجھا آیا۔ جو بیماری اپنا پورا زور ڈکھایا۔

"اوئے مالک ــــ ہائے اللہ ــــ منظور یار میکوں پانی دا گھُٹ ڈے چا"۔ اوندا سنگتی منظور پانی بھرن گیا تاں حیدر ہائے ــــ نا ــــ ناز ــــ دے ــــ کر کے اپنی جند خُدا کوں ڈے چُکا ہا۔ نازو دی یاد اوکوں گھن تھی۔ اِیں تقدیر بندے کنوں ڈاڈھی تھی گئی۔ شیئت قدرت کوں ایویں بھانی ــــ ہوسی۔

بقیہ "خواجہ فرید"

ہیرے نوں جڑ جادو لایا   کیویں چھپ چھپیندے

اے ساریاں مثالاں ایں گالھ دا ثبوت ہن جو خواجہ صاحب کوں محاورِیں دے استمال تے کِتلا عبور حاصل ہا۔ میں اے مثالاں نمونے طور پیش کیتین ورنہ حقیقت تاں اے ہے جو بہوں زیادہ شعر خواجہ صاحب دے کلام اِچ ساکوں ایجھے ملدن جنہیں اِچ بہوں سوہنے سوہنے اتے ٹھیٹھ محاورے استمال کیتے گِن جنہیں کوں پڑھ کراہیں بندہ صحیح معنے لطف اندوز تھی سگدے۔

پیار شعر

قاسم جلال

ذہن دیاں سوچاں کوں نویں رنگ وِچ ڈھالی کھڑاں ــــ
بُغض دی رات اِچ مشالاں پیار دیاں بالی کھڑاں
خیر ہووے باغ دی، شالا ایویں وسدا رہے
بوٹا بوٹا ہاں دی رت ڈے ڈے تے میں پالی کھڑاں
شئیت رُٹھے یار کوں میڈا خیال آوے، ولا
میں وفا دی راہ وِچ ایں آس تے حالی کھڑاں

اوو وی لِچ کھلاں کریندے میڈی حالت تے جلال
جیندے کیتے میں حیاتی ــــ آپنی گالی کھڑاں

جاذب انصاری

مرثیہ

(حضرت دلچسپ مرحوم دی یاد وِچ)

جدائی دا تیڈا دلچسپ کاری تیر نہ بھلسی
وچھوڑے دا لگئے ہاں کوں گیا ہے چیر نہ بھلسی
بہانہ کار دا بݨ تے فرشتہ موت دا آیا
ازل توں اے لکھی ربدی تیڈی تقدیر نہ بھلسی
تیڈے ایں درد کوں یارا تیڈا ماہو تیڈیاں بھیݨیں
تیڈا استاد سئیں دلشاد تے کئی وِیر نہ بھلسی
تیڈے لخت جگر سئیں فیض احمد دین شودے کوں
جوانی وِچ آ ڈکھیں دی، لگی زنجیر نہ بھلسی
جڈاں آباد ویندیں توں اکھیں توں نیر وَہہ ویندن
تیڈی دلچسپ مَن موہݨی دلوں تصویر نہ بھلسی
جگر دا خون ڈے ڈے تے ادب دا ہال گیں ڈیوا
سرائیکی دے ادب دی اے تیڈی تعمیر نہ بھلسی
جیڑھا فن شعر و شاعری دا سکھا گیں توں شاگردیں کوں
سنجی آ! اے تیڈے فن دی ڈِلی جاگیر نہ بھلسی،
جیویں دلچسپ ناں تیڈا، اویں دلچسپ ہا ویں توں
تیڈے اخلاق دی کہیں کوں سچݨ تاثیر نہ بھلسی

بہاراں وِچ اندھاری آ گئی جاذب وچھوڑے دی
ایہو غم میں تاں ہیں کیا ہاں کوئی تنگسیر نہ بھلسی

غزل

نقوی احمد پوری

میلے لباس وانگیں تن توں لہایا ہوسی
پتراں دے نال ڈن نے کئے تئیں نبھایا ہوسی
کیا ڈھپ سڑیسی توڑیں ، سجھ سر تے آیا ہوسی
ساڈے نگر تے جیکر بدلاں دا سایا ہوسی

حالات نے اساکوں توڑیں جدا ہے کیتا
دل نیں منیندا میکوں، اوں نے بھلایا ہوسی

ایویں تاں پیار ساڈا جگ وچ نہ ہل گیا ہا
میڈی طرح ذرا ہتھ تئیں وی ودھایا ہوسی

توڑیں ہے رات دھم گئی میں دی ودا ہاں پھردا
اوں نے وی حالی پوہا کئے نہ ولایا ہوسی

میڈے بغیر جیڑھا وسدا نہ لحظہ پل ہا
اے سوچ تے میں روندا، کیا کل پرایا ہوسی ؟

سر تیڈا ہے جھکا گئی تیڈی ثمر دی خواہش
تیں جھکدی شاخ وانگیں احسان چایا ہوسی

جیڑھی ہے اج تباہی سیلاب نے مچائی
کیا نوح دا دی ایویں طوفان آیا ہوسی

صدیاں دے فاصلے وچ ، ہک لحظے کیتے نقوی
میڈا خیال اوندے دل وچ تاں آیا ہوسی۔